

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

**«Формування комунікативної готовності до навчання у
зкладах загальної середньої освіти у дітей старшого
дошкільного віку з порушеннями мовлення»**

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M23

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)

спеціальності 016 Спеціальна освіта

спеціалізації 016.01 Логопедія

Інна КОВАЛЬОВА

Керівник:

Юлія ГАЛЕЦЬКА,

кандидат педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський - 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ЗЗСО	7
1.1. Поняття комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в ЗЗСО	7
1.2. Особливості формування комунікативної готовності старших дошкільників з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО	20
1.3. Корекційно-педагогічні умови формування комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО	24
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ЗЗСО	30
2.1. Критерії і показники діагностики рівня сформованості комунікативної готовності дошкільників з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО	30
2.2. Методи та засоби формування комунікативної готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО	44
2.3. Впровадження експериментальної програми формування комунікативної готовності старших дошкільників з порушеннями мовлення	55
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. На теперішньому етапі розвитку дошкільної освіти проблема сформованості комунікативної готовності до навчання у ЗЗСО однією з найбільш актуальних. Підготовка дітей до навчання у закладі загальної середньої освіти є одним з важливих напрямків сім'ї та дошкільних навчальних закладів тому, що від цього залежить подальший успіх в навчанні та всебічний розвиток дитини. Підготовка до ЗЗСО об'єднує в себе формування різних типів компетентностей, особливе місце серед яких відводиться комунікативній готовності дошкільника. Формування цієї готовності впливає на соціалізацію майбутнього учня, сприймання оточуючого середовища, розвиток словникового запасу, сприяє бажанню вчитися та здатності дотримуватися встановлених та загальновизнаних правил. Для успішної реалізації цієї мети необхідно визначити та реалізувати відповідні організаційно-педагогічні умови розвитку комунікативної готовності старших дошкільників до навчання в ЗЗСО.

Питання підготовки дошкільників до навчання в ЗЗСО описані в роботах Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Кудикіної, О.В. Проскури, С. Ладивір, та ін. Формування комунікативної готовності дошкільників до ЗЗСО також висвітлені у працях А. Арушанової, Л. Айдарової, М. Вашуленко, Л. Журова, Ф. Сохіна, Н. Шиліної та ін.

Питання мовленнєвої, і зокрема комунікативної готовності дітей з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО вивчали Н. Голуб, М. Кляп, Н. Пахомова, А. Яковенко [18; 27; 35; 60].

У праці Н. Голуб також надається велика увага систематичній підготовці дітей з порушеннями мовлення до школи, що крім мовленнєвої готовності, має формувати й інтелектуальні здібності дітей та розвивати їх психічні процеси. Зокрема, дослідниця наголошує, що «підготовка дітей до навчання у школі має бути комплексною і системною, та включати: розвиток усіх сторін мовленнєвої системи, зв'язного мовлення; формування процесів сприймання, уваги, пам'яті, мислення;

формування стійкої позитивної мотивації до навчання; розвиток емоційно-вольової сфери, а також передумов навчальної діяльності цілеспрямований розвиток лінгвістичних та логіко-математичних здібностей; закріплення навичок пізнавальної самостійності й активності» [18, с. 348].

Н. Пахомова для процесу формування мовленнєвої готовності дошкільників з порушеннями мовлення до школи пропонує термін «мовленнєва підготовка», який дослідниця трактує як «процес розвитку мовлення й навчання мови, формування мовної здібності, мовленнєвих навичок і умінь що здійснюється у двох напрямках: 1) формування мовленнєвої готовності (навичок усного мовлення з правильною звуковимовою, граматичною будовою, лексичним запасом, достатнім фонетичним сприйманням і звуковим аналізом слів); 2) формуванням комунікативної готовності (комплексного застосування дитиною мовних і немовних засобів для використання одиниць мови у процесі спілкування та усвідомлення власної особистості у життєдіяльності) [35].

Недостатнє вивчення проблеми як з теоретичної, так і з практичної сторони, достатня актуальність тематики дослідження визначили вибір теми: ***«Формування комунікативної готовності до навчання у закладах загальної середньої освіти у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення».***

Об'єкт дослідження: комунікативна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у закладі загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: створення педагогічних умов формування комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у закладі загальної середньої освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити корекційно-педагогічні умови формування комунікативної готовності дошкільників до навчання у закладі загальної середньої освіти.

Для реалізації мети визначені такі **завдання дослідження:**

- проаналізувати наукові засади формування комунікативної готовності дошкільників;
- описати особливості формування комунікативної готовності старших

дошкільників з порушеннями мовлення до навчання в ЗЗСО;

- визначити корекційно-педагогічні умови формування комунікативної готовності дошкільників до навчання;
- охарактеризувати критерії та описати діагностичні рівні сформованості комунікативної готовності старших дошкільників до навчання у закладі ЗЗСО;
- розробити експериментальну програму формування комунікативної готовності дошкільників до навчання.

Методи дослідження:

В процесі дослідження для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів:

- а) теоретичні: аналіз наукової, психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури, що допомогло зіставити погляди на досліджувану проблему, критерії та показники формування комунікативної готовності;
- б) емпіричні: цілеспрямоване та систематичне спостереження за діяльністю дошкільників, аналіз документації, бесіда, педагогічний експеримент, які допомогли виявити результативність експериментальної роботи;
- в) статистичні: здійснення аналізу емпіричних даних.

Теоретичне значення дослідження: проаналізовано поняття «комунікативна готовність»; описано особливості формування комунікативної готовності старших дошкільників з порушеннями мовлення; охарактеризовано корекційно-педагогічні умови розвитку комунікативної готовності дошкільників до навчання в ЗЗСО; визначено критерії та описано діагностичні рівні сформованості комунікативної готовності старших дошкільників.

Практичне значення дослідження: розроблена експериментальна програма формування комунікативної готовності дітей старших дошкільників до навчання у школі; визначено методичні рекомендації для фахівців; запропонований комплекс вправ та ігор для батьків та вихователів щодо комунікативного розвитку дошкільників.

Отримані результати дослідження можуть бути використані здобувачами,

логопедами та батьками при формуванні комунікативної готовності дітей дошкільного віку до навчання у закладі загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося у приватному закладі: Простір розвитку «Едельвейс». У дослідженні приймало участь 20 дошкільників у віці 5-6 років.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (61 найменування), додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз дослідження та основних підходів до визначення сутності поняття комунікативної готовності дозволяє трактувати це поняття як відповідний рівень розвитку пізнавальних процесів, сформованості особистісних якостей, знань, умінь та навичок, а також активне володіння діалогічним і монологічним мовленням. Ці характеристики забезпечують взаємодію дошкільника з однолітками та дорослими, його здатність до навчання у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) та успішну адаптацію до нової системи суспільних відносин.

Ефективність формування комунікативної готовності залежить від прийомів її розвитку. З цією метою було встановлено необхідність створення певних корекційно-педагогічних умов, спрямованих на підтримку цього процесу. Розроблено модель реалізації таких умов, що передбачає їх впровадження на послідовних етапах розвитку комунікативної готовності дошкільників з порушеннями мовлення до навчання у ЗЗСО.

Окреслено критерії та відповідні показники формування комунікативної готовності дошкільників із порушеннями мовлення. Когнітивний критерій: здатність до вивчення іншої людини, сприйняття її точки зору, передбачення її дій і прогнозування можливих конфліктів у міжособистісних відносинах; розуміння ціннісних і смислових аспектів спілкування, знання якостей, емоцій і почуттів, які сприяють або перешкоджають взаєминам; усвідомлення функцій спілкування та шляхів їх реалізації; готовність до критичного й усвідомленого сприйняття у різних комунікативних ситуаціях. Емоційний критерій: здатність до емоційного розуміння та співпереживання, емпатія, самоідентифікація; адекватне сприйняття партнера, вміння емоційно співчувати та підтримувати; рефлексія власних емоцій та стабільність у міжособистісному спілкуванні; здатність створювати і підтримувати позитивний емоційний настрій у взаємодії, реагувати на зміни настрою співрозмовника. Поведінковий критерій: здатність до співпраці, вміння чітко й зрозуміло

висловлювати свої думки, ініціативність та адекватність у спілкуванні; уміння ефективно взаємодіяти в груповій діяльності; здатність формулювати та передавати свої думки, проявляти увагу до інших; вміння самостійно визначати мету комунікації, правильно добирати засоби її досягнення, використовувати їх у спілкуванні; здатність прогнозувати результати комунікативної діяльності, контролювати та оцінювати її ефективність.

Відповідно до визначених показників, було виділено три рівні сформованості комунікативної готовності дошкільників із порушеннями мовлення до навчання у ЗЗСО: високий, середній і низький. Низький рівень характеризується: слабкою здатністю до практичного використання мовної системи; недостатнім оволодінням комунікативною стороною мовлення; низькою теоретичною підготовкою та базовими знаннями, вміннями й навичками; неспроможністю застосовувати необхідну інформацію у комунікативних ситуаціях. Діти з таким рівнем зазвичай мають низьку самооцінку, не виявляють інтересу до самовдосконалення і не проявляють потреби у спілкуванні з оточенням. Середній рівень передбачає: достатній рівень здатності до практичного застосування мовної системи; часткове оволодіння комунікативною діяльністю; задовільний рівень теоретичної підготовки; наявність основних знань, вмінь і навичок, що дозволяють використовувати різноманітну інформацію у комунікативних ситуаціях. Дошкільники з таким рівнем можуть демонструвати сформовані комунікативні якості у спілкуванні з однолітками та іншими, але через пасивну поведінку або небажання взаємодіяти часто не реалізують ці можливості.

Високий рівень сформованості комунікативної готовності характеризується: розвиненими здібностями та вміннями практично застосовувати мовну систему, значним рівнем оволодіння комунікативною діяльністю, високим рівнем пізнавальної підготовки, а також наявністю глибоких знань, умінь і навичок. Дитина здатна творчо використовувати інформацію в різноманітних комунікативних ситуаціях, робити обґрунтований вибір і проявляти сформовані комунікативні якості у взаємодії з однолітками та

оточуючими під час різних видів діяльності.

За когнітивним критерієм: високий рівень – 46 %, середній рівень – 36%, низький рівень – 18 %. За емоційним критерієм: високий рівень – 10 %, середній рівень – 15%, низький рівень – 75 %. За поведінковим критерієм: високий рівень – 15 %, середній рівень – 35%, низький рівень – 50 %.

Результати дослідження показали, що рівень сформованості комунікативної готовності у дошкільників є недостатнім і становить 48%. Для успішного розвитку комунікативної готовності у дітей з порушеннями мовлення було розроблено експериментальну програму "Цікаве слово", яка враховує зазначені корекційно-педагогічні умови. Структура програми включає різноманітні форми, методи та прийоми роботи з дітьми старшого дошкільного віку, такі як інтегровані заняття, театралізація, драматизація, інсценізація, свята та розваги.

За результатами проведеного дослідження підтверджено, що ефективність розвитку комунікативної готовності дошкільників з порушеннями мовлення до навчання в закладах загальної середньої освіти залежить від дотримання наступних корекційно-педагогічних умов: урахування індивідуальних особливостей дитини; добір і використання методів, прийомів та засобів, які сприяють комплексному формуванню комунікативної готовності; активізація всіх компонентів комунікативної готовності (когнітивного, емоційного, поведінкового); створення сприятливих умов для успішного міжособистісного спілкування, що дозволяють дітям здобувати індивідуальний досвід взаємодії.

Наше дослідження не охоплює всі аспекти проблеми, і тому перспективними напрямками подальшої роботи є уточнення змісту формування комунікативної готовності до навчання в ЗЗСО відповідно до сучасних стандартів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с
2. *Базовий компонент дошкільної освіти* / авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
4. Бех І.Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. № 2 (63). 2009. С. 26-31.
5. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ : Світич, 2006. 304 с.
6. Беленька Г.В., Вертугіна В.М., Волинець Ю.О. Дидактичні ігри мовленнєвого змісту. Ігрова діяльність у дошкільній освіті п'ятирічних дітей (педагогічний супровід до програми «Дитина») : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н.В. Кудикіної. Київ : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. С. 75-118.
7. Бібік С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
8. Біляєв О.М., Скуратівський Л.В., Симоненкова Л.С. Концепція навчання державної мови в школах України. Київ : Дивослово. 1996. № 1. 456 с.
9. Бобчук О.С. Знання про текст як система орієнтирів у побудові висловлювань різних типів. Київ : Початкова школа, 2002. № 4. 543 с.
10. Богуш А.М., Гавриш Н.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2011 (2013). С. 14-167.

11. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Ч. I та II. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. С. 9-21.
12. Богуш А.М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. *Наука і освіта: Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України*. № 1-2. 1998. С. 16-20.
13. Богуш А.М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дошкільників. Педагогічна і психологічна науки в Україні. Том 2 *Дидактика, методика, інформаційні технології*. Київ : Педагогічна думка, 2007. С. 155-170.
14. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид., доопр. і доп. Харків : Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
15. Божович Л.И. Психологічні питання готовності дитини до шкільного навчання. *Питання психології*: сб. статей / Под ред. О.Н. Леонтьєва, А.В. Запорожця. М. : Междунар. образоват. психол. коледж, 1995. 432 с.
16. Волошина В.А., Лохвицька Л.М. До школи зі стійкими пізнавальними інтересами. *Початкова школа*. 2003. №4. С. 5-7.
17. Гез Н.В. Формування комунікативної компетенції як об'єкт зарубіжних методичних досліджень: навч. посіб. Київ : «Іноземні мови в школі», 1985. № 2. 567 с.
18. Голуб Н. М. Підготовка дітей із ЗНМ до навчання у школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 7 (51). С. 343 – 351.
19. Гоцко Г. І. Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання в Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Тереховля): у 2 ч.* Київ: Інтерсервіс, 2018. С. 28 - 30.
20. Гуменюк О. С., Пацула І. Н., Павлюк А. С. Психолого-педагогічні характеристики дітей із загальним недорозвиненням мовлення та роль психолого-педагогічної характеристики в організації корекційно-

розвиткового процесу з дітьми. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 9(14). С. 113 - 126.

21. Дубина Л.А. Комунікативна компетентність дошкільнят: збірник ігор і вправ. Київ : Книголюб, 2006. 541 с.

22. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Проектне бачення компетентнісно спрямованої 12 річної школи. Запоріжжя : Центріон, 2005. 521 с.

23. Запорожець А.В. Педагогічні та психологічні проблеми всебічного розвитку і підготовки до школи старших дошкільнят. *Дошкільнє виховання* 1972. № 4. С. 37- 42.

24. Кобзєва І. М., Переворська О. І. Організація корекційної роботи як основа формування комунікативної готовності дошкільників із ЗНМ III рівня до шкільного навчання. *Proceedings of the XIII International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic*. 2022/4/5. С. 463 - 467.

25. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4. С. 17-20.

26. Калмикова Л.О. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія. Київ : Вид-во «ПП Медведєв», 2007. 304 с.

27. Кляп М. І. Окремі аспекти корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Virtus : Scientific Journal*. 2018. № 1. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18532/1/Virtus-01.18.pdf>

28. Коваль Г.К. Методика навчання української мови. Тернопіль : Астон, 2008. 232 с.

29. Костюк Г.С. Здібності та їх розвиток у дітей. Київ : Знання, 1963. С. 52-60.

30. Кухаренко Л.Я. Допоможемо дитині разом. Методичний посібник / Авторський колектив: Л.Я. Кухаренко, Т.Ю. Островська, І.В. Пищита, М.Ю. Порошно, Л.М.Яцик. Кременчук : Полином, 2010. 116 с.

31. Лісіна М.І. Вікові і індивідуальні особливості спілкування з

дорослими в дітей віком від народження сьомої років. К.: «Гном и Д», 1974. 654 с.

32. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. *Педагогіка і психологія*. № 2 (63). 2009. С. 13-25.

33. Максименко С.А. Готовність дитини до навчання. Київ : Мікрос – СВС, 2003. 112 с.

34. Огнев'юк О.В. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук. кер. проекту: О.В. Огнев'юк; наук. ред. Н.В. Кудикіна, В.У. Кузьменко; авт.кол.: Е.В. Белкіна, Н.І. Богданець-Білокаленко, О.Л. Богініч, З.Н. Борисова, М.С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук. мол. спорту України, головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-є вид. доопр. та доп. К. : Київ, ун-т Б. Грінченка, 2012. 400 с.

35. Пахомова Н. Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2006. 20 с.

36. Пентилюк М.І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.

37. Переворська О. І., Кобзева І. М. Формування комунікативної компетентності як складника підготовки дітей з мовленнєвими порушеннями до шкільного навчання. *Вісник університету ім. А. Нобеля. Дніпро*, 2021. Вип. 2 (22). С. 78 - 84.

38. Переворська О. І. Кобзева І. М., Приходько Т. П. Ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. *Вісник університету ім. А. Нобеля. Педагогічні науки*. Дніпро, 2019. Вип. 1 (17). С. 78 – 83.

39. Под'ячева Л. Формування мовленнєвої готовності до школи дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. URL:

<https://vseosvita.ua/library/formuvanna-movlennevoi-gotovnosti-do-skoli-ditej-starsogo-doskilnogo-viku-iz-zagalnim-nedorozvinennam-movlenna-398213.html>

40. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. С. 16-33.

41. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

42. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

43. Сімон О.П. Василь Сухомлинський і дошкілля Полтавщини. Полтава : ПОІППО, 2008. 200 с.

54. Словник-довідник психолога-консультанта / Упорядники : Н.В. Гаркавенко, Я.В. Чаплук, С.К. Шандрук, І.І. Солійчук / Наук. ред. В.Г. Панок. Чернівці : Рута, 2010. 196 с.

55. Ткач А., Переворська О. Інтерактивні методи мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін*: матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (м. Київ, 16 квітня 2021 рік.). Київ: Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2021. С. 337 - 340.

56. Ткачова Н. Г., Булаш І. В., Турчина І. С. Інноваційні техніки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 276 - 282.

57. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: посібник для учителів. К. : Радянська школа, 1985. 96 с.

58. Шеремет М. К. Логопедія. Підручник, третє видання, перероблене і доповнене / За ред. М. К. Шеремет. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 672 с.

59. Яковенко А. О. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до школи.

Витоки педагогічної майстерності. 2017. Вип. 20. С. 251 – 256.

60. Яковенко А. О. Загально-дидактичні аспекти дослідження мовленнєвої готовності до навчання у школі старших дошкільників.

Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2013. Вип. 24. С. 273 - 275.

61. Graeme P. National education association. A parent`s guide to preparing your child for school. Washington, D. C., 2002. 134 p.